

НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧІ КОМБІНАТИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК НОВАТОРСЬКІ ЗАКЛАДИ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У пропонованій статті проаналізовано розвиток міжшкільних навчально-виробничих комбінатів в історії розвитку освіти в Україні як новаторських навчально-виховних закладів, основною метою яких була підготовка учнів старших класів до свідомого вибору майбутньої професійної діяльності

Зміни в політичному та економічному житті України вплинули на розвиток національної системи освіти, що не могло не відобразитися на ціннісних орієнтаціях молоді. Будь-які реформи потребують висококваліфікованих фахівців у різних галузях діяльності.

Молодь є найменш підготовленою до сучасної соціально-економічної ситуації. Наслідком цього є поширення таких негативних тенденцій, як бездуховність, максималізм, конформізм, агресивність, користоловство, байдужість, нещирість.

Також однією з причин того, що молодь є найменш підготовленою до свідомого вибору майбутньої професії, є зниження значущості тих навчальних закладів, які безпосередньо готують старшокласників до свідомого вибору професії, а також до реальних умов життя, і невміння реалізувати себе незалежно від змін, що відбуваються в політичній, економічній та духовній сферах суспільства.

Серед новаторських навчально-виховних закладів освіти, розповсюджених на території України в другій половині ХХ століття, що готували молодь до свідомого вибору майбутньої професійної діяльності та проводили профорієнтаційну роботу, направлену на формування в учнів позитивного ставлення до професії, були міжшкільні навчально-виробничі комбінати.

Дослідженням проблеми підготовки учнів старших класів до вибору професії в міжшкільних навчально-виробничих комбінатах займалися такі вчені, як Л. Йовайша, Д. Закатнов, К. Кікчєєв, В. Кривневич, М. Левітов, В. Мачуський, Я. Мінгалєв, Г. Нинов, Д. Раззоков, М. Рибников, О. Стирін, М. Піддячий [1].

Міжшкільні навчально-виробничі комбінати почали з'являтися у кінці 60-х рр. ХХ століття. Згідно з Постановою Ради Міністрів СРСР від 23 серпня 1974 року № 662, відбулося їхнє масове поширення. Основними їхніми задачами було ознайомлення учнів з трудовими процесами та змістом праці, здійснення професійної орієнтації підлітків з метою їх підготовки до свідомого вибору професії, навчання старшокласників первісних навичок праці за обраною спеціальністю.

Профілі навчання визначали з урахуванням місцевих потреб у кадрах. Підприємства забезпечували необхідні умови для навчання, створювали в якості своїх структурних підрозділів навчальні цехи, ділянки, кабінети, у тому числі – кабінети загальнотехнічної підготовки, кабінети професійної орієнтації молоді, лабораторії, допоміжні служби, а також санітарно-побутові приміщення; виділяли обладнання, установлювали та налагоджували його, оснащували кабінети учбово-наочними посібниками та технічними засобами навчання, установлювали учням завдання та постачали необхідні для виконання інструменти, матеріали, комплектуючі вироби та інше.

На професійне навчання відводилося в старших класах 4 години на тиждень. Зміст трудової практики – двадцять днів по шість годин – повинен був відповідати обраній професії. Для навчання та організації праці учнів з урахуванням їхніх інтересів та можливостей створювалися учбові групи, у міському комбінаті – чисельністю 25-30, у сільському – 20-25 осіб.

На комбінаті учні у позанавчальний час займалися технічною творчістю, сільськогосподарськими роботами. Учителі заохочували учнів до раціоналізаторської та винахідницької діяльності, знайомили з обчислювальною та мікропроцесорною технікою, а також із науковою організацією праці.

Професійне навчання школярів на комбінаті завершувалося здачею кваліфікаційних екзаменів. Учнів атестували на присвоєння початкового кваліфікаційного розряду (класу, категорії) з обраною спеціальністю та видавали їм в установленому порядку відповідні свідоцтва (посвідчення).

Загальне керівництво комбінатом здійснював директор. Він призначався із числа кращих учителів, які мали організаторські здібності, вищу освіту та стаж роботи не менше трьох років.

Заступник директора з навчально-виробничої роботи відповідав за організацію навчально-виробничого та виховного процесу, виконання навчальних програм, якість знань та практичних умінь учнів, здійснював контроль за забезпеченням належних умов навчання та праці школярів, проведенням інструктажу серед учнів з техніки безпеки.

Помічник директора з господарської частини відповідав за збереження приміщень комбінату, майна, що знаходиться на балансі, за чистоту та порядок у приміщеннях, їх своєчасну підготовку до початку навчальних занять, за протипожежну безпеку, організацію роботи обслуговуючого персоналу.

Майстер виробничого навчання проводив практичні заняття та керував суспільно корисною та виробничою працею учнів та трудовою практикою.

Учителі, які працювали в навчально-виробничому комбінаті, призначалися в порядку, установленому для вчителів загальноосвітніх шкіл. Вони надавали методичну допомогу майстрам виробничого навчання, займалися виховною, навчальною та профорієнтаційною роботою зі школярами.

На комбінаті створювалася педагогічна рада, у склад якої входили директор, заступник директора, учителі комбінату та майстри виробничого навчання, медичний працівник, представники місцевої адміністрації, суспільних організацій, шкіл та підприємств, батьківських комітетів шкіл [2].

Однією із задач навчально-виробничого комбінату було проведення профорієнтаційної роботи серед молоді. Так, наприклад, ще в 1980 році в Гайворонському навчально-виробничому комбінаті Кіровоградської області профорієнтаційна робота велася за наступними напрямками:

- повідомлення учням певного кола знань про найбільш масові професії;
- інформування підлітків про можливості оволодіння тією чи іншою професією;
- формування у школярів позитивного ставлення до професій, які є дефіцитними в даному районі;
- зіставлення стану здоров'я учнів, їхніх інтересів, можливостей з вимогами, які професія висуває до людини;
- виховання у школярів професійних інтересів до тієї чи іншої діяльності.

Вивчаючи діяльність Гайворонського навчально-виробничого комбінату, дослідниця З. Тимановська наголошувала на тому, що значне місце у профорієнтаційній роботі слід відводити праці, яка дозволяє учням глибше вивчити професію. На комбінаті постійно організовувалися конкурси "кращий за професією", гурткова робота розглядалася як одна з форм самовизначення та підготовки учнів до свідомого вибору професії. Усі форми гурткової роботи були направлені на те, щоб допомогти вчителям виявити схильності старшокласників, дати оцінку їхнім можливостям, виховати в учнів наполегливість у досягненні професійної мети [3].

Але, як відомо, у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах йшла підготовка не тільки за спеціальностями тісно пов'язаними з виробництвом, пропонувалися професії, яких навчались і хлопці, і дівчата. Так, для дівчат було відкрито курси перукарів, парфюмерів, косметологів, продавців, контролерів, водіїв електротранспорту та багато інших.

Постанова Верховної Ради СРСР від 12 квітня 1984 року № 313 зазначала, що в середній загальноосвітній школі організовується трудове навчання найбільш розповсюджених професій з урахуванням потреб у них у даному регіоні. При наявності необхідних умов навчання завершується оволодінням професією та задачею кваліфікаційних екзаменів у встановленому порядку.

Згідно з постановою, базові підприємства було закріплено за шкільними та міжшкільними майстернями, навчально-виробничими комбінатами. Підприємства виділяли обладнання, техніку, матеріали, комплектуючі, планували та організовували виробничу діяльність школярів, оплачували працю учнів [4].

Постановою Центрального Комітету КПРС та Ради Міністрів СРСР від 12 квітня 1984 року № 314 "Про покращення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів" у середній школі обов'язковою задачею вчителя було проголошено залучення школярів до участі в суспільно корисній праці у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, учбових цехах і на ділянках підприємств та організацій, у шкільних учбових та учбово-виробничих майстернях та інших трудових об'єднаннях школярів. У період літніх канікул ширше почали заохочувати школярів до роботи в народному господарстві [5].

Оволодіння професією в міжшкільних навчально-виробничих комбінатах здійснювалося при наявності двадцяти та більше учнів, які об'єднувалися у групу. Але, якщо бажаних отримати ту чи іншу професію було багато, групу ділили на дві частини.

Ділити групу на дві частини заборонялося, якщо професія відповідала наступним профілям: масляне, сирне, молочне виробництво, основи діловодства, ливарні, зварювальні, холодно-штампувальні, волочильні, ковальсько-пресові та термічні роботи, слюсарні роботи, експлуатація обладнання електростанцій, мереж та енергозбутів, виробництво технічних каменів для годинників та приладів, металевих електродів, ізоляційних матеріалів, загальні професії деревообробного виробництва, асбоцементних виробів, обробка слюди, приладів зі скла, парфюмерно-косметичне виробництво та інші [6].

У кінці 80-х рр. XX століття так звана "перебудова" в державі призвела до того, що підприємства та організації почали переходити на госпрозрахункові відносини, що не могло не вплинути на діяльність комбінатів, продукція, яку вони виготовляли руками старшокласників, стала нікому не потрібною. Підприємства та організації почали виділяти менше коштів, а деякі з них стали зовсім відмовлятися від навчально-виробничих комбінатів, вважаючи їх непотрібними. Почалося їхнє масове закриття.

Часом відродження міжшкільних навчально-виробничих комбінатів можна вважати 1993 рік, коли було видано Наказ Міністерства освіти України № 430 від 30 листопада 1993 року "Про затвердження положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат". Згідно із цим наказом, міжшкільний навчально-виробничий комбінат створено як інституцію загальної зайнятості старшокласників та ознайомлення їх з певними спеціальностями, поширеними в країні та необхідними в певному регіоні.

Основними задачами комбінату є ознайомлення учнів з професіями, які необхідні місту, та свідомий вибір підлітками майбутньої спеціальності. Як відомо, загальноосвітні школи можуть займатися професійною підготовкою старшокласників, але це неможливо без проходження літньої навчально-виробничої практики, на яку відводиться мінімум 120 годин. Тим більше, дуже складно навчити старшокласника в умовах сучасної школи якої-небудь професії, коли за навчальним планом у школі на трудове навчання відводиться всього 2 години на тиждень [7].

На думку сучасного вченого Миколи Піддячого, підготовка старшокласників до свідомого вибору майбутньої професії буде більш ефективною в умовах міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, якщо враховувати зв'язки з предметами, що мають безпосереднє відношення до обраної професії.

Також слід зосереджувати увагу на формуванні професійно важливих якостей особистості з обраного виду трудової діяльності; контролювати й коригувати професійні плани, способи оцінки результатів процесу

професійного самовизначення; інформувати про умови майбутньої професійної діяльності; активізувати соціально-професійну адаптацію старшокласників, що пов'язана з формуванням не лише професійних знань, умінь та навичок, а й із засвоєнням норм і соціальних цінностей конкретних трудових колективів [1].

Підводячи підсумок, ми зазначаємо, що міжшкільні навчально-виробничі комбінати є новаторськими навчально-виховними закладами, які забезпечують підготовку молоді до свідомого вибору майбутньої професії, а також знайомлять старшокласників з первісними навичками праці за професією, якою вони оволодівають.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Піддячий М.І. Організаційно-педагогічні умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 2002. – 18.
2. Постановление Совета Министров СССР "Об организации межшкольных учебно-производственных комбинатов трудового обучения и профессиональной ориентации учащихся" от 23 августа 1974 года № 662.
3. Тимановская З.А. Профориентационная работа в УПК // Школа и производство. – 1987. – № 7. – С 35- 36.
4. Постановление Верховного Совета СССР "Об основных направлениях реформы общеобразовательной и профессиональной школы" от 12 апреля 1984 года № 313.
5. Постановление Центрального Комитета КПСС, Совета Министров СССР "Об улучшении трудового воспитания, обучения профессиональной ориентации школьников" от 12 апреля 1984 года № 314.
6. О делении учебных групп в межшкольных УПК // Школа и производство. – 1987. – № 7. – С 25-26.
7. Наказ Міністерства освіти України "Про затвердження положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат" від 30 листопада 1993 року № 430.

Матеріал надійшов до редакції 05.09.2007 р.

Олеярник О.В. Учебно-производственные комбинаты второй половины XX века как новаторские заведения в истории развития образования в Украине.

В статье проанализировано развитие межшкольных учебно-производственных комбинатов как новаторских учебно-воспитательных учреждений в истории образования в Украине, основной целью которых является подготовка учеников старших классов к осознанному выбору будущей профессиональной деятельности.

Oleyarnyk O.V. Study-Industrial Combination of the 2nd half of the 20th century as Innovative Institutions in the History of Ukraine.

In the given article development of interschool industrial practice combines in history of development of education in Ukraine, as innovative teaching and educational establishments which basic purpose is preparation of pupils of the senior classes for the realized choice of the future professional work is analysed.